

BENGT BERG

Almqvist was here, but not to stay

Han kom inte som vinden genom gläntan
utan spred sin aura via videsnårens pollen

Bara fanns där, som en bleken månskära,
bara där, till synes, inte ens, men väderkornad

Rådjursskuggan lagd över grusristningen,
en flyktig fläck, en gir, ett skrik, en smäll

Och runtom den större tystnadens varje hörn
uppspänd mellan nästintill och dåför tiden

Bara där, knappt mer än färgens glimt i livets
vävda spegelbild, trådslitna röster
i ett tredje rum
– en nyss polerad vattenbild, glidande
över mörkrets gördel, med skuggveck klistrade
i månskensgapet

En aftonglansens sista systers suck,
passerad likt en förgätmigejbeströdd förtvivlan
i tidig morgonsvalkad dimridå, ett måstes fria val,
ett ämbar fyllt
till mörkrets mitt

*

Jo, så där för en 200 år sedan var det
som Carl Jonas Love Almqvist kom
till dessa nejder, till denna plats
som heter Graf, där den ligger

i den västvärmländska bångstyrigheten,
en bit från det mesta
men mitt i dåets mitt

Under torparpseudonymen Love Carlson
kom han gående till Skillingmark,
förbi Köla kyrka och fram till Hugn,
så med båten in i Ränken, vidare mot Graftund
(på den tiden var vattnet avståndsförkortande)
och fram till exilgläntan, till huset
där det skulle levas enkelt, praktiskt torparliv
tillsammans med Maria, vars fotnotseftermäle
i litteraturhistorien är föga flott: obildad,
opraktisk och fylld av svärmod,
ett dystersinne –

Men i skaldens hjärta rymdes
de märkligaste tankar, idéer, planer
vilka föddes, förvarades och utvecklades
i trakterna runt den norsk-värmländska gränsen

”Svenska fattigdomens betydelse”
och ”Europeiska missnöjets grunder”
fanns där redan, men också fröet:
dragningen till instrumenten,
till mystikens och den vildvuxna romantikens krafter
i detta gränsland mellan dröm och vaka,
verkligt och överkligt; en enslig rodd
mellan romantikens och realismens stränder

Och nu, en bit bort, utmed en slingrande
skogsväg ligger den svävande bilkyrkogården
där en annan okränt kejsare en gång härskat

Sambandet finns, huset står kvar

JOHAN SVEDJEDAL

Almqvist i Värmland

Utdrag ur Kärlek är. CJL Almqvists
författarliv 1793–1833

Love skulle byta personlighet. Han började med att fördriva den för-
klenade ämbetsmannen ur sin kropp.

Love kunde inte lämna Stockholm förrän riksdagen var slut, omkring
årsskiftet 1823/24. De sista månaderna ägnade han åt drömmar om en
bättre framtid. Till Jonas Wærn skrev han om sin avsmak mot den jakt
efter trygghet i form av pengar som många människor förleds till.

För att inte kapsejsa på den seglatsen ville Love skaffa sig ett annat
slags kapital, ett ”som är *levande, oförtärligt, och ständigt åtföljande*
Personen” – nämligen ”*Färdigheter eller Slöjd*”. På så sätt skulle beho-
vet av besparingar inte bli så stort.

Brev från Love till Janne Hazelius i oktober 1823:

”Jag skall hafva ett Hem på ett ställe afsides på landet. Fullt till-
räcklig utkomst, ja välmåga, i mat, dryck och kläder. Stället ej
större i jordomfång, än att jag, min hustru och någon till må-
hända, i egna personer utföra göromålen. Två Rum eller 3 – ty vi
skola arbeta i samquäm. När man börjar med smått är risquen
ingen, och hvarje Påökning en Glädje: börjar man i stort, kan
faran möjligtvis vara betydlig, och hvarje indragning är hemsk.”

”Stället kan vara rätt litet, och ändå tillräckligt, så snart man ej
har arbetare, som äta upp afkastningen: samt man genom dessa
Förtjenster, som from treflighet icke vedersakar, vet att öka den
inkomst jordlappen gifver. Min hustru väfver och syr kläder,
både åt oss, och äfven till salu. Hvad mig beträffar, långt ifrån
Skam, skall det utgöra mig en källa till glädje, att måla, spela viol
&c &c för bönderna. En Person med några färdigheter och en

smula kunskap kan göra dem hvarjehanda bistånd, som är välkommet, och som betalas, sällan med pengar, men med annat hushållsbiträde tillbaka. Det, att så tjena och vara undergifven, är en himmel för mina önskningar.”

”Jag har blott en Gud, en flicka, och en Sak som jag vill – dem tillhör jag evigt, och *intet* annat.”

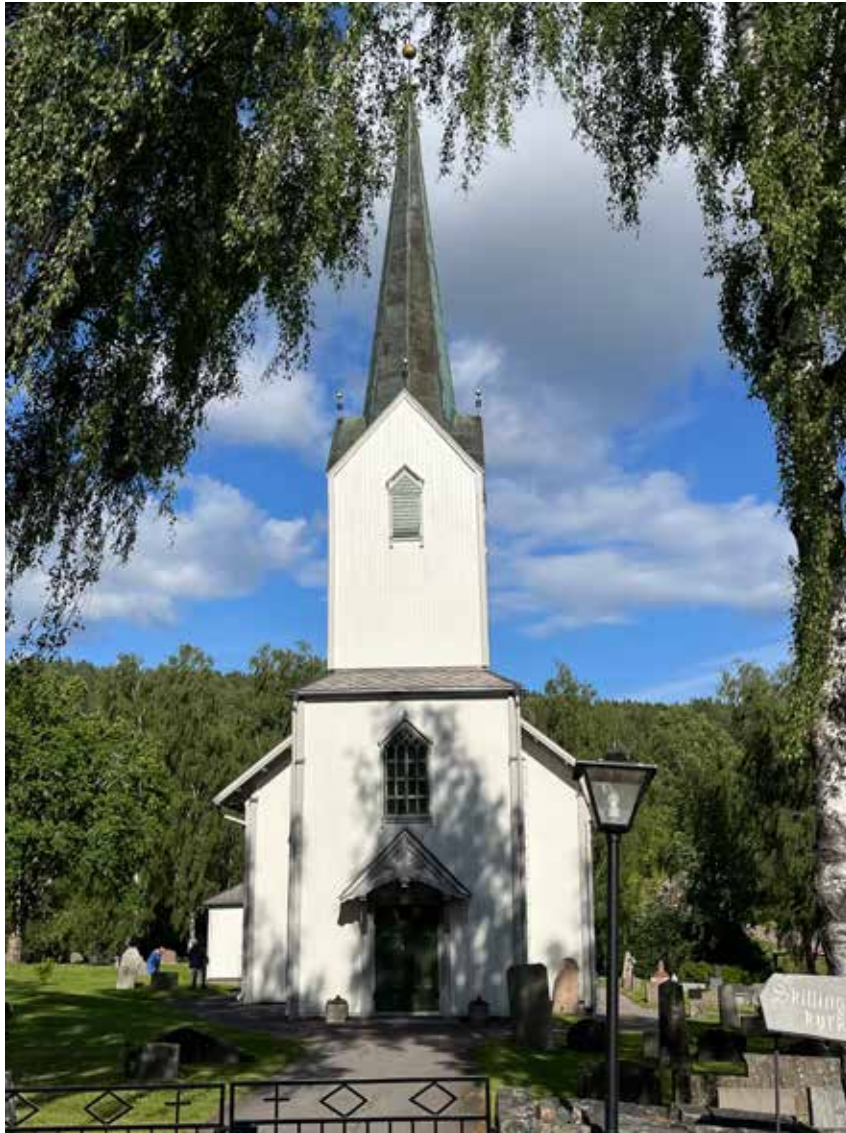
”Ett skäl till, hvarföre jag vill hafva ett inskränkt Ställe, är, att ej göromålen vid dess skötsel må bli för många. Naturen skulle då uppäta Anden. Jag vill hafva mina stunder för mig, och min Själs taflor skulle någon gång vilja fordra af mig att jag skrifver upp dem. Någon gång vill jag läsa – ty om jag har nedsatt Litteraturen från dess *första* rum, vore jag dock ensidig (en narr), om jag ej gaf den *något* rum hos mig.”

Flyttningen till Värmland liknade ett grandioöst förverkligande av romantikens strävan mot det folkliga och naturnära – ett intryck som hamrades fast av att Love lät filosofin bli privatliv genom att gifta sig med Maria, en flicka ur allmogen. Ändå skedde avfärden från Stockholm knappast i triumf. Love smugglade sin blivande brud ut ur staden. Och själv lämnade han staden stukad som ämbetsman och som författare. Han saknade försörjning och det enda skälet att han sluppit avsked från det kansli där han arbetat i flera år var att han sagt upp sig – närmast i självförsvar. Hans planer för Manhemsförbundet hade blivit en ruin. Hans stora satsning *Amorina* hade brunnit upp innan boken hunnit ges ut. Sina besparingar hade han drygat ut med ett lån, sin lysning hade han tagit ut i smyg sedan han trollat fram en hemlig fästmö. Av sin far kallades han galen. När Love lämnade Stockholm kilade ryktena om honom som råttor genom Stockholms gränder.

Love – som i utflyttningsboken kallades kunglig sekreterare, snarare än ”danneman” – lämnade Stockholm morgonen torsdagen den 15 januari 1824. Det var en kall och blåsig dag och han färdades i en öppen kärra. Det var som om friheten slog honom i ansiktet.

*Den grävande Love. Väggmålning av Oscar Jonsson (1892–1985)
i Köla församlingshem. Detalj.*

Skillingmarks kyrka där Love och Maria gifte sig den 4 mars 1824.

Adolfsfors bruk, dit Love anlände, var [...] ett medelstort bruk, främst inriktat på tillverkning av stångjärn och spik. Men den industriella hetsen var ingenting Love och hans vänner sökte. Tvärtom ville de bort från den, in i ett förmodernt liv som småbrukare. På vintrarna ville Love inte dryga ut sina inkomster med arbete åt bruken – han ville författa och läsa.

Hela vägen från Stockholm hade Värmland skinit som en utopi för Love. Men redan från början hade verkligheten svårt att nå fantasins starka färger.

Sedan Gustaf [Hazelius] och Maria anlönt till Värmland, flyttade Love och hon samman i Skillingsfors. De bodde i ett gavelrum i bruksbyggnaden med utsikt över forsen som hela tiden hördes inomhus.

Sitt gamla jag hade han lämnat efter sig i huvudstaden, som en utsliten rock hos lumpsamlaren ("Min Titel är nu blott *Herr*"), men det betydde inte att han lät bläckhornet torka samman. [---] Love drömde om en förening av motsatser, en personlighetens harmoni där olika egenskaper kunde utvecklas tillsammans.

Den 4 mars 1824 vigdes Love och Maria i Skillingmarks kyrka, en liten landsbygdskyrka på andra sidan älven. Vigseln skulle ha skett dagen innan, men prästen fick förhinder och de fick gå hem igen i sin högtidsklädsel. Den 4 mars var en vardagskväll, brudparet uppträdde i vardagskläder och fick invänta pastor Anders Norström som kom ridande över berget från Köla (Skillingmark saknade ju för tillfället egen präst). En bonde som de mötte av en händelse lär ha varit vittne. En vecka senare berättade Love för Anders Berg om giftermålet – anmärkningsvärt nog med uppmaningen att denne skulle berätta om äktenskapet för Loves far (en omväg som tyder på att far och son inte var överens). Love bad också Berg att berätta om hur oskuldsfullt makarnas förhållande tidigt varit, detta för att "icke Verlden skall tro om oss den vanliga Orenhet".

Våren blev en lycklig tid för Love. De nygifte bodde kvar på Skillings-

fors, dit också Gustaf Hazelius flyttade i mitten av april. Gustaf ägnade sig åt timmerhuggning och timmermärkning. Love arbetade tidvis med ”Jernvägning och Smedsaffairer”, men tjänade också pengar till sitt blivande hem genom att rita kartor.

Under våren hade Love och Gustaf köpt varsitt boningsställe. [---] De låg i Grav i Köla socken, drygt två mil sydöst om Skillingsfors. [---] På Loves ägor fanns inget hus och han måste också börja odla upp marken.

Sitt hus byggde Love av virke från ett brännvinsbränneri vid Norebron som revs för att ge honom timmer. På nedre botten i den stuga Love uppförde (rimligen med hjälp av Gustaf Hazelius) fanns ett rum och ett stort kök. Förmodligen var också vindsvåningen inredd med ett par rum (enligt tidens sed sannolikt bara använda sommartid). Sommaren fylldes med arbete. [---] ”Slått, Skörd, Byggnad, Potatisupptagning, Linskötsel &c”

Maria och Louise [Loves syster], bodde kvar i Skillingsfors medan Love arbetade med hus och odling i Grav. Han tillbringade veckorna där, men vandrade ofta de drygt två milen genom skogen till Skillingsfors och förvandlades på vägen från odalmannen Love Carlsson till ordkonstnären Carl Jonas Love Almqvist. Skalden Carl August Nicander, som besökte Adolfsfors denna sommar, har givit en glimt av Love från sitt besök, som inföll den 12 juli. På ett berg utanför Adolfsfors träffade han på ”den underlige” Love som hade ”deruppe berättat sagor” för vännerna. Med syrlig förvåning noterade Nicander att Love talade ”bättre och klarare än han skriver, hvilket är händelsen med alla *affecterade* författare, som hafva hufvud.”

Bakom sådana suggestiva episoder fanns en vardag av jord, gråa timmerväggar och köpekontrakt. Inköpet av egendomen i Grav hade kostat Love 800 riksdaler riksgäldsmynt och med kostnaderna för att ställa i ordning huset blev summan cirka 1000 riksdaler riksgäldsmynt (ungefär 670 riksdaler banko).

Ormbunkar, lövskog och vatten. Utsikt från Loves stuga i Grav.

Den ekonomiska basen för livet som idealiserad bonde var alltså att delvis leva som torpare, men med tryggheten hos en rentier.

I oktober eller början av november flyttade Love och Maria till Grav, där Gustaf Hazelius redan bodde på sin lott.

Vännernas bosättning i Värmland väckte stort uppseende i litterära kretsar, där den sågs som ett radikalt sätt att ansluta sig till allmogens villkor. Love försökte själv påverka bilden av den genom att skriva till Geijer. Brevet är förlorat, men Malla Silfverstolpe har berättat att Geijer läste upp brevet för henne den 22 mars 1824 och att Love där dels berättade om flyttningen till Värmland, dels om sitt äktenskap. [---] Geijers klentrogna svar summerar den förvåning som många tycks ha känt inför lantlivsexperimentet. Var det verkligen välbetänkt att om-sätta en idé i handling?

Loves stuga i Grav den 30 juni 2024.

Under sommaren 1824 hade kolonin många besökare. [---] Också pressen bevakade den värmländska kolonin. Den 25 september 1824 (alltså också innan Wærns och Almqvists flyttat till sina egna hus) innehöll tidningen *Argus* en notis om kolonin, skriven av den unge Lars Johan Hierta. Han drev med göticismen i allmänhet och med bosättarna i synnerhet [---] Vad läsarna av *Argus* fick var en halvsnarings karikatyr.

I själva verket förblev familjerna udda inslag i den värmländska bondebygden. Som jordbrukare ansågs Love underlig, inte minst eftersom han plöjde med oxe på Sörmlandsvis, men hans långa vandringar mellan Skillingsfors och Grav vann respekt bland folk.

Från hösten 1824 och framåt är annars inte särskilt mycket känt om Loves och Marias liv på gården i Grav. Efter uppgifterna om arbetet med att sätta gården i ordning under sommaren ger Loves brev mest glimtar av hemliv och litterärt arbete.

Verkligheten hade en irriterande förmåga att skilja sig från hans planer om att kunna köpa varor och tjänster från fryntliga bönder.

Familjen blev alltså delvis isolerad från omgivningen. Tillsammans med Wærns bildade Love, Maria, Louise och Gustaf en koloni för sig. Kanske var det orsaken till att Love märkligt nog inte verkar ha fått några viktiga impulser från sin vistelse i Värmland. Den storslagna värmländska naturen skymtar i hans senare diktning. Men av lokala sägner, folktro och folkkultur syns inga spår. Och i Loves brev från tiden i Värmland nämns inte en enda människa utanför den närmaste vänskretsen eller besökarna söderifrån.

Efter *Amorina* är det tveksamt om han skrivit något nytt, men efter ankomsten till Värmland fattade Loves fantasi eld. [---] Love hade just fått sitt författarlivs – och en av den svenska litteraturens – största idéer. Det var nu han utformade planen till det som skulle bli *Törnrosens Bok*, det stora samlingsverk som i princip kunde rymma alla slags verk. Det skulle fånga hela Loves jag och samtidigt utgöra en sorts poetisk världshistoria.

För Love växte *Törnrosens Bok* fram ur en vision av en total harmoni – men också ur känslan att han just var på väg att förverkliga den. På ett litet hemman bort över skogen, med luften frisk av barrdoft och yxhuggen ekande i skogen, skulle Love vintern 1824–1825 pröva hur långt planen höll. [---] I den första versionen hette verket inte *Törnrosens Bok* utan *Jordens Blomma*. På några bevarade manuskriptlappar syns hur Love försökte hitta en hållbar komposition för verket.

Mycket tyder ändå på att de första fem verk som Love räknade upp på listan ovan [1. *Skönhetens Tårar*, 2. *Semiramis*, 3. *Ormus och Ariman*, 4. *Derceto*, 5. *Under Hoppets Träd*] skrevs under Värmlandstiden, sannolikt under månaderna i Skillingsfors. En ung flicka som hjälpte till i familjen minns hur det inre rummet, där Love oftast vistades, var fullt av papper.

I slutet av april skrev han till Janne Hazelius att den ensliga vistelsen i Värmland hade tvingat fram något av ett litterärt bokslut, samtidigt som den hade prövat hans litterära självständighet.

Omgiven av låtsaskamrater skapade Love det perfekta livet för en författare – en världshistoria och en själshistoria på papper. Men vardagslivet började falla sönder omkring honom, antagligen utan att han riktigt förstod varför.

När Love i början av juni 1825 reste ner till Stockholm för att ordna med några affärer skrev han ett brev till hustrun (det första bevarade) där han talar just i denna egenskap av familjefar. [---] Resan var början på ett inte alltför långt farväl till Värmland. Tiden där slutade i ett virrvarr av baktaleri, förebräelser och undanflykter.

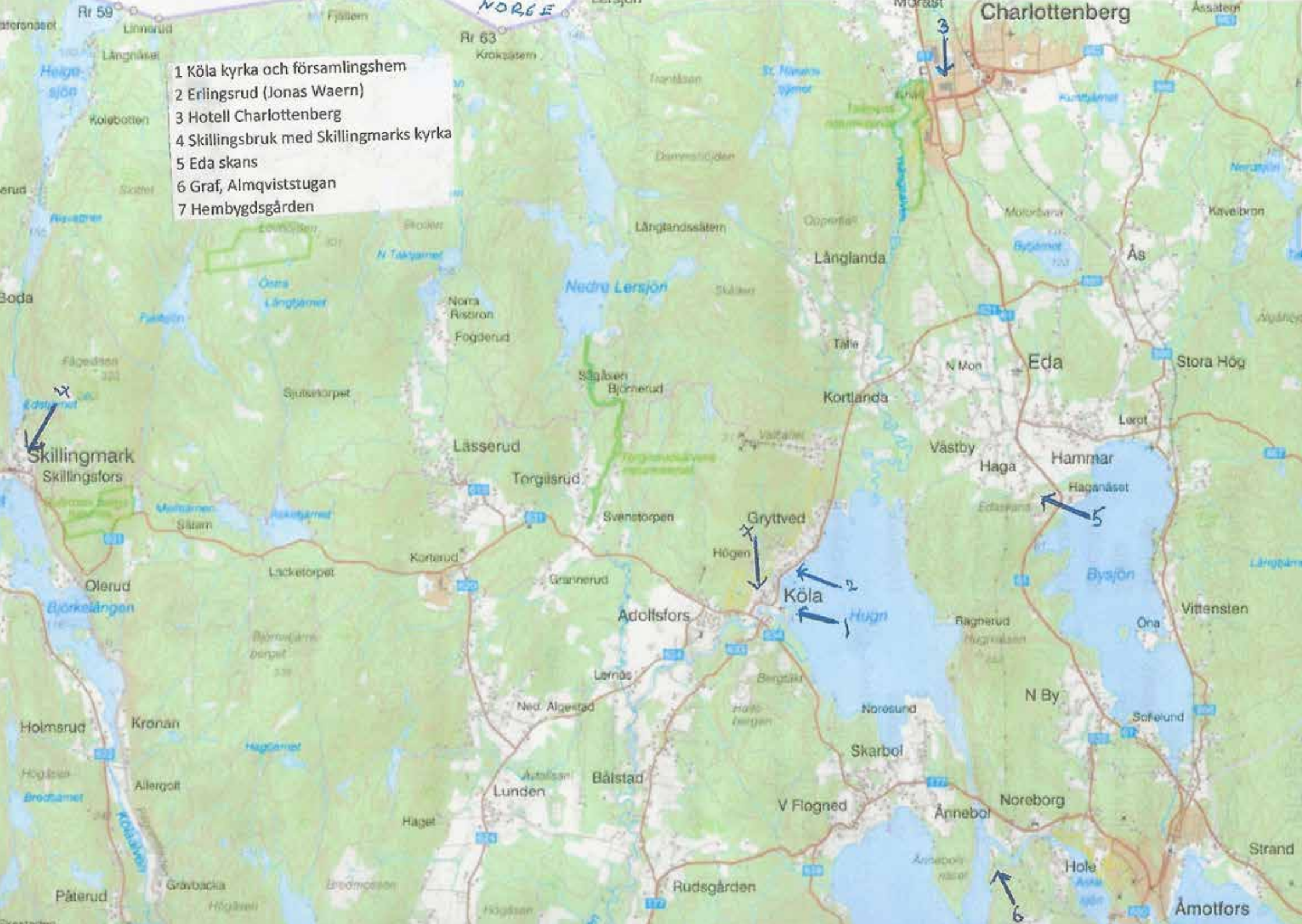
Den dagen Love lämnade Grav var regnig. Med sig tog familjen en ung bondflicka, Stina Hohlfeldt (född 1811 och dotter till en knekt i hemmanet Hole och Grav), som de anställt för att ta hand om Ludvig [Loves och Marias son]. Stinas lillebror Anders mindes att hon lämnade en näve hallon till honom när han stod vid vägkanten för att titta på avfärden.

Love vistades alltså i Värmland i ungefär ett och ett halvt år. Halva den tiden bodde han på Skillingsfors. I den egna stugan i Grav upplevde han ett arbetsår som bonde, men efter inflyttningen hösten 1824 verkar han mest ha ägnat sig åt att skriva på det samlingsverk som skulle bli *Törnrosens Bok*.

De flesta hus Love bodde i har förstörts eller rivits, men i denna bondstuga – återinvigd 1984 – får den intresserade en glimt av den miljö där kulisserna till en utopi sattes upp och revs ner, allt inom mindre än nio månader. Love lämnade Värmland en dröm fattigare. Men rikare genom en hustru, en son och sitt livs litterära idé.

Ur Johan Svedjedal: *Kärlek är. Carl Jonas Love Almqvists författarliv 1793–1833* (Wahlström & Widstrand 2007). Utdragen hämtade från slutet av kapitel 7 och från kapitel 8, s 184–225.

Nästa uppslag: *Värmlandskarta med viktiga platser i Almqvists liv och under Almqvistsällskapets resa till Värmland sommaren 2024 markerade av Olof Holm.*

-
- A detailed topographic map of the Kola region in Sweden, showing lakes, forests, and roads. Seven specific locations are marked with numbered arrows: 1 points to Kola kyrka och församlingshem; 2 points to Erlingsrud (Jonas Waern); 3 points to Hotell Charlottenberg; 4 points to Skillingbruk med Skillingmarks kyrka; 5 points to Eda skans; 6 points to Graf, Almqviststugan; and 7 points to Hembygdsgården. The map includes labels for various towns and geographical features, such as Skillingmark, Kola, Eda, and Charlottenberg.
- 1 Kola kyrka och församlingshem
 - 2 Erlingsrud (Jonas Waern)
 - 3 Hotell Charlottenberg
 - 4 Skillingbruk med Skillingmarks kyrka
 - 5 Eda skans
 - 6 Graf, Almqviststugan
 - 7 Hembygdsgården

Skillingmark
Skillingfors

Köla

Eda

Charlottenberg

CARL JONAS LOVE ALMQVIST

Brev från Värmland

Utdrag ur brev till skilda adressater 1824–1825

En lycksalig känsla fattade mig Thorsdagsmorgonen, då jag lemnade Stockholms Tull, och närmaste följden deraf var, att jag vek ned alla Kappräckshörn m.m. kring Öronen, så att landluften feck blåsa friare kring kindbenen.

Min tanke var att ligga i Kolbäck, men dit hann jag icke; ty jag var redan i Westerås så oändligt mör, att jag höll det för nog; och jag ansåg det i allmänhet vara oklokt att dö, innan jag hann till mitt bestämda mål.

Dagarne derefter gjorde jag längre och kortare Dags Resor efter Omständigheterna. Kring Nora och Philipstad behagade mig Folket och Naturen för första gången: här äro alla förmögna och gästvänliga. Inni Wermland söder om Bratteforss började det blifva alt mer romantiskt.

Skogen blef alt dunklare och fruktansvärdt skönare. Han [skjutsbonden] omtalade nu, att på heden fans många andra besvär, utom Röfvare. Der viste sig Vargar. För öfrigt Trollerier. En afrättsplats. En Törnbuske, som emellanåt var osynlig. För att på något vis afbörda min erkänsla, berättade också jag för Bonden alla Spök och Andehistorier, som under dessa högtidliga ögonblick föllo mig in. Naturens oändliga Djup och Storhet i sin Natt, stod i mäktig Skäpnad omkring mig.

Såsom bonden tycktes undra, att jag ej var rädd, frågade han mig här-om, då jag svarade, att hvar och en vore skapad på sitt vis, och jag hade icke fått den gåfvan: hvilket vore illa nog, ty om jag kunde vara mera rädd, så undvek jag också faror. För öfrigt (tillade jag) har jag den tron, att om Gud vill att jag skall komma fram, så händer mig här ingenting: Om åter, i motsatt fall, jag blir ihjelslagen, så får jag sedan börja lefva i en annan Verld, hvilket måhända blir rätt så angenämt som här.

Interiör från Loves stuga i Grav. Stora rummet med öppen spis.

Ifrån den ålder, då man *börjar* älska, höll jag en Flicka kär. Också var hon blott 14 år, när hon slöt sig till mig. Osedd, oansad, för alla okänd, lefde den svala fromma lågan af vårt förbund. En bondflicka, obetydlig och ringa som jag, en Tjenarinna (såsom jag på mitt sätt aldrig annat varit än en Tjenare) var min flicka. – Hon har sagt mig, att i sin fat-tigdom och under Lifvets frestelser, var det *min* kärlek till henne, som höll henne uppe, ren och obesmittad, trofast mot Gud och Dygden: – och jag kan nu upprigtigt säga dig, att ingenting i verlden gifvit mig det stöd mot ondska och missteg, som *hennes* kärlek till mig.

Jag skrifver detta Bref i en liten landtlig kammare, en ansenlig brasa brinner på Spisen, min Maria sitter vid min sida och spinner; rätt nu sätter hon fram vår aftonmåltid, som hon har lagat. Så länge vi blott äro två, hafva vi ingen Piga. Ingen Domestik nosar i våra saker, eller stör vår trefliga ensamhet.

Man behöfver icke mycket här för att lefva. Trifsamhet och lugn i hjer-tat, samt något förstånd, att behandla omgifningarna, är nödvändigt.

Jag delar min tid i tu. En del är arbete för vårt uppehälle, Husets trefli-ga Ordning: den andra delen är för Ideer, läsa och skrifva.

Trakten är just icke leende. Branter och omätliga Skogar. Men emellan dem i en djup dal ett långt Vattendrag med många vikar och holmar, och stränderna rikt klädda med löfskog. När man från någon höjd be-traktar altsammans, fattas man snabbt af denna Naturs fruktansvärda alfvar: men i detsamma märker man de mildaste lundar vid klara vi-kar, och i hjertat uppgår en håg, att kalla det hela sjelfva Leendets Dal.

Så är detta sammansatt. Just när vi tycka hela Trakten ler, ställer Fjället sig svart af skogar för den beskådande, och vi bäfva: just när vi nu vilja mäta djupet af detta Hot från en Natur, som i grunden blott är berg och jern, höra vi foglar från lunderne vid vattnet – vi hafva bedragit oss! allt ler i hela Nejden åter.

Nu har jag köpt mig ett litet eget Hem, för att hafva oberoende fot, och på det min Hustru, om jag dör förr än hon, skall hafva ett rum att sitta på.

Jag får säga dig, att jag hjertligt önskar att få detta färdigt innan jag dör. För detta Arbete, har jag ingen annan Plan, än beskaffenheten af hela mitt Jag, som der åtrår att få nedlägga sin Blick öfver verlden. Är jag harmonisk, blir hela arbetet så: är jag en sticka och ett strå, så blir hela arbetet hö, som snart vissnar och förgås i Werldsglömskan här nere, och skall ej då göra ondt: i andra livet skall jag då taga detta gräs med mig, och skall få en blomma deraf.

Detta arbete har för sina Berättelser ingen annan Gräns än Werlds-historien, för sina Beskrifningar, Universum. Widare vet jag icke. Det börjar med Natt och Förtviflan, såsom jag var, i ett stort Skifte af min lefnad (jag vet ej om jag berättat dig detta). Det börjar med Natt och Chaos, såsom Skapelsen, ty det skall måla hela Historien från början.

En Acaciahäck är, om du behagar, blott och bart en Acaciahäck, ett slutet för sig: men den är också en Verldsdel. –

Sekretär med böcker, papper och tända ljus. Loves stuga i Grav.

För min Person, är det klart, att då jag från boken går till Trädgårds-Sängen, och så tillbaka, är denna Svängning mellan Natur och Litteratur, i sjelfva verket detsamma, som tillhör alt slags harmoniskt fullt lefvande, hvaruti alltid Pendelrörelse (det organiska Lifvets mekaniska vehikel) eger rum. Hjertats slag innehåller samma Svängning.

Den Följd af Taflor, som Menniskan till sin inre Existens genomlefver, är också en Bok, lefvande; der är hvarje Dag en Pagina, nyttig att läsa, såsom annat; och, der den icke är så nyttig, är den likväl kär för dem som älska hvarandra.

Ensamheten är det förträffligaste till *Sammandragning* af det spridda man erfarit förut antingen under Studier eller i sammanlefnad med många slags Menniskor: Ensligheten frambringar *Resultat*, den gör ett Bokslut, som för hvarje människa är högst nödvändigt, sedan hon förut samlat.

Detta är mycket godt, att få veta om sig sjelf, ty en gång står för hvarje människa Enslighetens timme i alla fall – då hon blott har sig sjelf och sitt Samvete till Sällskap, står för [”]sin egen Spegel” – detta är Guds Dom öfver människan.

Jag hör att poeterna nu försöka sig på den negativa sidan, och Ironien har merendels flere älskare, än de, som vilja framställa det Sköna rättfram. Annars finns det en ironisk förundransvärd makt, som är god, djup och förträfflig, och är verkligen den positiva Konstens bästa Vän, ehuru den *syns* negativ och fiendtlig deremot.

Hvad mig sjelf beträffar, så delar jag min tid mellan arbete för mitt yttre ekonomiska bestånd och för vidare Utveckling af mina Tankar om det Eviga och Timliga. Jag gör Uppsatser, och Gud råder före, hvad deraf blir. Altmer finner jag min lycka i att arbeta för mig sjelf, i enslighet och tystnad.

Det jag saknar, är någon Vän till umgänge, med grundligt sjelfständigt hufvud, och med någon slags Öfverblick. Men det är kanske bäst

som det är: jag gör i stället Sälskap åt mig af en hop Individuer, som det roar mig att framställa i Dikter, hvilka jag låter utföra sina Characterer så godt de kunna, och med hvilka jag såväl samtalar, som har till ämne för Beträktelse och Umgänge. –

Jag har alltid älskat dig, min Maria, men hvar gång jag är frånvarande ifrån dig, känner jag detta mångdubbelt. När vi äro tillsammans, har jag dig, jag tänker då icke vidare derpå, och min känsla är lugn. Men nu är du borta ifrån mig: då känner jag på ett gränslöst sätt huru dyrbar du är för mig, det är mitt största och nästan enda nöje, att när jag är ensam föreställa mig din kära gestalt för hvilken mitt hjerta är så varmt.

Vi tillhöra hvarann. Det är en tröst att vi få dö: det är så ängsligt på jorden rätt ofta. Men den största glädje jag kan föreställa mig är, om vi, efter döden, finge någon liten tjänst i Guds gårdar, och få bo tillsammans der.

Efter flere regniga, kalla och kulna dagar, hvilka ej passa sig för Junii månad, har det nu igen blifvit ett präktigt Solsken, foglarna sjunga och qvittra, allt är grönt, och rätt nu skola vi äta middag. Jag vill derför innan dess ställa mig vid hörnet af min Dragkista och skriva upp mina hjertliga Helsningar till Eder. Jag föreställer mig att det nu är lika grannt Solsken på Antuna, som här; Jag ser vårt kök gladt och snyggt, Louise sitter tyst och väfver, Stina kommer i detsamma in med en famn Spånor, som hon tagit utanför dörren vid ett visst ställe, Fredrik står och ser alfvarsamt på ett hörn af fönstret, Ludvik har nyss varit och krafusat i Trägårdssängarna är brun och full med mull, Maria stiger med det samma upp från Spinnrocken, och säger, Kom hit kära barn, skall jag snyta dig!

Ur Carl Jonas Love Almqvist: *Brev 1803–1866* (Bonniers 1968), utgiven av Bertil Romberg. Utdragen är hämtade från sidorna 55–73.

ELISABETH MANSÉN

Utopisternas platser

Likt och olik hos Charles Fourier och Robert Owen

Längtan efter en bättre värld. Kanske var det franska revolutionen som väckte denna längtan, eller i alla fall förmedlade hoppet om att förändring var möjlig. De enväldiga och självupptagna härskarna behöver inte styra i evighet. Men franska revolutionen visade också att ett friare samhälle inte så lätt skapas i Europas metropoler, där maktens stigar är hårt upptrampade och våldet snabbt eskalerar.

Det gäller att finna en plats där en ny värld kan födas. Den Nya världen, den amerikanska kontinenten, är det självklara valet. Men det finns också andra förslag, platser på andra sidan jordklotet, antipoder till Europa, eller små fickor i den västerländska civilisationens utkant, som den undanskymda vrå Carl Jonas Love Almqvist identifierade i de värmländska skogarna.

När den skapande fantasin vaknar till liv presenteras utopier med ett överflöd av nya möjligheter. Det idealiska samhället ska vara fritt och jämlikt, inte styras av hämmande konventioner eller förtryckande hierarkier. Civilisationskritiken är tydlig och ett liv närmare naturen blir ett vanligt önskemål.

Den mest fantasifulle utopisten är den franske filosofen Charles Fourier (1772–1837). Hans visioner är bokstavligen himlastormande. Harmoni är hans ideal och *Harmonie* blir namnet på falangstären, hans idealsamhälle. Han tänker sig att det därifrån utgår välgörande vibrationer som sprider sig i universum. Han vill också ha fred på jorden. I stället för blodiga krig bör konflikter mellan grupper och stater avgöras genom gastronomiska tävlingar. Den som kan anrätta den mest välsmakande rätten blir vinnare i striden. Mat är viktigare än vapen. Samhället ska rätta sig efter människan, inte tvärtom. Människan, med alla sinnen och sexuella preferenser, ska beredas plats i Fouriers värld. Tvärtemot det pryda 1800-talet är han odelat positiv till alla sexuella aktiviteter, givet att de sker i gott samförstånd. En-

ligt hans uppfattning finns det alltid någon som delar ens önskningsar. Fourier vill ge människans kroppsliga sinnen en central plats i samhällsbygget och beskriver i detalj hur de ska organiseras och utvecklas. Han föreställer sig att människor i en lycklig framtid kan sova mindre, se i mörkret och kanske också ha en svans med ett öga på svanstippen, så att vi kan se runt hörnen.

Utopister anklagas ofta för att bli diktatoriska när de försöker svara på kniviga frågor om hur samhället styrs, pengar hanteras och otrevliga sysslor utförs. Fourier har okonventionella och underhållande svar. Han tror att variationsrikedomen i det mänskliga psyket är tillräcklig för att ge alla människor möjlighet att göra vad de vill, men ändå få allt gjort som behöver göras. När det gäller rensning av latriner faller det självklara valet av arbetare på barn i den ålder då kiss och bajs är ovanligt lockande. Direkt demokrati ska råda och självklart ska både kvinnor och barn ha sina naturliga och medborgerliga rättigheter, inklusive rösträtt. Fourier betraktade sig som Newtons efterföljare genom att formulera det sociala livets naturlagar.

De vidlyftiga idéerna till trots har Fourier ändå mycket konkreta föreställningar om hur hans samhälle ska se ut rent arkitektoniskt. Gemensamma kök och matsalar, mötesrum och bibliotek samt små lägenheter för alla. Övertäckta passager förbinder allt och gör falangstären till ett imponerande komplex, nästan som ett slott. En falangstär ska helst ha 800–2000 invånare, men försök får göras med 200–400 personer som ingår i en internationell federation. Inget tvång, inga auktoriteter, ingen polis, inga fängelser. Fourier inspirerar till försök att starta falangstärer, men ingen av dem blir varaktig. Mest känd är Brook Farm utanför Boston, Massachusetts, åren 1844–1847.

Robert Owen (1771–1858) är en mer jordnära utopist med egna erfarenheter av att starta företag och driva fabriker i Storbritannien. Längre nöjer han sig med konventionella reformer. Han förbättrar bostäder, minskar arbetstiden och ger arbetarnas barn bättre skolor. Men egentligen vill han skapa något nytt och mycket mer radikalt.

När tillfälle yppar sig agerar Owen snabbt. I december 1824, just vid den tid då Almqvist är som djupast förankrad i sitt värmäländska äventyr, reser Robert Owen till USA för att inspektera ett stycke land

Charles Fouriers drömda falangstär, akvarell av Laurent Pelletier, 1868

som är till salu. I april 1825 köper han en redan färdig koloni, 30 000 acres (mer än 12 000 hektar) på stranden av Wabashfloden i Indiana, för 30 000 pund. Två tredjedelar är odlingsbar jord, resten är ett litet samhälle med bostäder, en träkyrka, en yllefabrik, ett tegelbruk, ett sågverk, ett färgeri och ett bränneri för whisky och körsbärslikör. Gatorna är kantade med acacior och mullbärsträd för silkesmaskarna till sidenväveriet, enligt uppgift det första i USA och den mest lönsamma verksamheten. Owen kallar samhället *New Harmony* och vill skapa ett "likhetens samhälle". Han ser det som inledningen till en ny era i mänsklighetens historia, den andliga självständighetens era. Religionsfriheten, inklusive ateism, är en grundprincip. Owen håller en föredragsserie i Representanthuset i Washington. USA:s president, John Adams, sitter i auditoriet. Två år senare upplöstes *New Harmony* och Owen förlorade 80 procent av sin förmögenhet.

Charles Fourier och Robert Owen ville skapa ett friare och mer jämlikt samhälle. De har mycket gemensamt, både i sin kritik och sina lösningsförslag. De hyllar harmonin, erbjuder tankefrihet och religionsfrihet samt ger kvinnor medborgerliga rättigheter. Men det finns grundläggande skillnader. Owens ideal är ett likhetens samhälle. Alla människor ska ha lika rättigheter och lika skyldigheter och de ska helst bo i likadana hus. Owen har sett hur lätt hierarkier skapas. Fourier utgår i stället från människors olikhet och hyllar variationsrikedomen till fantasins yttersta gräns. Han har sett detaljreglerandets och likriktningens faror. Både Fourier och Owen planerar storskaliga experiment och tänker sig att hela världen ska förändras och förvandlas. De inspirerar till efterföljd, men de lyckas inte förverkliga sina visioner. Möjligen behövs det bara ett fåtal människor och litet tid för att oenigheten ska störa den efterlängtrade harmonin.

LÄSTIPS

Ronny Ambjörnsson, *Fantasin till makten! Utopiska idéer i västerlandet under fem hundra år*, Ordfront, Stockholm, 2005

Charles Fourier, *Slaget om de små pastejerna. Skrifter i urval*, Federativ, Stockholm, 1983

Charles Fourier, *Teorin om de fyra rörelserna och de generella ödena*, H:ström, Umeå, 2006

Elisabeth Mansén, "Charles Fourier och sinnenas kunskap", i *Kunskapens kretsar. Essäer om kunskap, bildning och vetenskap genom tiderna*, red. Charlotte Christensen-Nugues, Gunnar Broberg och Svante Nordin, Bokförlaget Signum, Lund, 2008

Kata Dalström, *Robert Owen. Utopisten och reformatorn*, Fram, Stockholm, 1917

Axel Gjöres, *Robert Owen och hans tid*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1971

Robert Owen, *A new view of society and other writings*, Penguin, Harmondsworth, 1991

ANNA-KARIN PALM

Tal vid Almqvists grav 3 juni 2024

Kära vänner,

det gläder mig storligen att vi nu har återplanterat en törnros på Loves grav – just som det ska vara. Tack vare Cecilia Sidenbladh kunde vi sätta hit just den vilda törnros som Love särskilt älskade, *Rosa canina*, vars anspråkslösa och försynta elegans i Loves ögon vida översteg de robustare och mer högröstade rosornas prakt.

Min mor ligger begravd här bakom kyrkan, och på väg till henne brukar jag alltid stanna till en stund hos Love, borsta bort snö eller bara klappa lite på stenen och byta några ord. Carl Jonas Love Almqvist är en av de författare som betytt allra mest för mig, länge och på så många olika vis. Det är förstås svårt att så här i all korthet försöka sammanfatta en sådan kärlek – för kärlek måste man nog kalla det – men jag gör ett försök.

Almqvist är en i grunden ohierarkisk författare, som utan att tveka blandar högt och lågt för att uppnå det han strävar efter. För honom finns det inga gränser som inte kan överträdas: mellan humor och allvar, mellan prosa och poesi, mellan drama och protokoll, mellan melodram och debatt. Han har utforskat i stort sett varenda existerande genre, ofta flera inom samma boks pärmar – plus ett par till. Han tillät sig att förändras, och han skrev i samspel med sina läsare.

Det finns en vildhet hos Almqvist som aldrig upphör att inspirera, han kastar sig över orden med en glupande hunger som smittar av sig på läsaren. Hur vågar han vara så otroligt lite *lagom*? Jag tror att han vågar därför att han litar på oss, och denna ovanliga tilltro till läsaren genomsyrar det mesta han skrivit. I den synnerligen moderna *Dialog om sättet att sluta stycken* talar Almqvist om ett sätt att skriva som gör att läsaren ”inte blott läser poesi – han blir poesi.” Vi bjuds in att förvandlas, om vi läser och öppnar oss för hans ord.

Det är som om det strömmar en stark tillåtelse från hans texter.

Läs som du har lust, var dig själv, följ infallen och låt dig aldrig begränsas. Att läsa Almqvist innebär att man börjar ana hur mycket en människa kan vara, och den frihet han tog sig ger han vidare till oss som läser honom.

Käre Love, jag hoppas att du i någon av de himmelska sfärerna kan njuta av denna lilla ros. Jag hoppas att rosen ska trivas och växa sig stark här hos dig. Att läsa dig gör mig yr och vidöppen, och får mig att förstå vad det skrivna ordet kan vara och göra. Pourquoi hänga läpp? När man aldrig vet vad som väntar om hörnet i detta förunderliga liv. Tack Love, för att du påminner oss om vad det betyder att vara människa: att befinna sig i ständig förvandling, att utforska så många delar av sig själv som möjligt, och att fortsätta växa, anspråkslöst men storlaget som vildrosen själv.

Medverkande i detta nummer

BENGT BERG från Torsby är poet, förläggare och översättare. Han debuterade 1974 med diktsamlingen *Där drömmen slutar* och har sedan dess utgivit nästan 50 böcker, senast *Allt tar vägen* (2024).

DAVID LILJEMARK från Karlstad är serieskapare, författare och musiker. Hans första seriealbum var *Inte ett rätt* (1996), och i hans senare produktion intar den värmländske särlingen och helandepredikanten F A Boltzius en särställning. Librettot *Boltzius – En opera i två akter* (2024) är det senaste bidraget.

ELISABETH MANSÉN är professor i idéhistoria och översättare med särskilt intresse för 1700-talet och för utopier. Hon har senast utgivit Mary Wollstonescrafts *Brev till en svekfull älskare* (2024) med utförlig inledning och kommentarer.

ANNA-KARIN PALM är författare. Hon debuterade 1991 med romanen *Faunen* och har senast utgivit *Jag vill sätta världen i rörelse. En biografi över Selma Lagerlöf* (2019) och romanen *Jag skriver över ditt ansikte* (2021). Palm är sedan 2023 ledamot av Svenska Akademien.

JOHAN SVEDJEDAL är professor litteratursociologi och författare till den stora biografen över Carl Jonas Love Almqvist i tre band (2007–2009). Han har därefter bland annat utgivit biografier över Karin Boye och Harry Martinson.

